

votivna slika *Bogorodica od Presvetog Ružarija* iz 1601. godine u dominikanskoj crkvi u Trogiru, rad venecijanskog slikara Giovannija Battiste Argentija.

Autorica naglašava prisutnost motiva marijanske pobožnosti u zapadnoeuropskom sakralnom slikarstvu u kasnom srednjem i ranom novom vijeku koji se razvio od bizantskih i latinskih teologa, a koji se učvrstio i kod teologa karolinškoga razdoblja. Prikaz Bogorodice, međutim, nije bio samo prisutan na velikim, već i na malim slikama koje su predstavljale zaštitu nekog grada i njegovih stanovnika te su se nosile kao pobožni predmeti tijekom procesija. Autorica opisuje sadržaj i namjenu takvih slika u Splitu i Trogiru, poput gotičke splitske *Gospe od Pojišana*, na kojoj je glavna ikonografska tema *Dojiteljica*, koja tijekom XVI. i XVII. stoljeća postaje sinonimom zaštitnice od osmanlijske opasnosti. Na kraju knjige nalaze se fotografije svih slika obrađenih u knjizi.

Analizom ikonografskih motiva i tema koje se nalaze na zavjetnim slikama autorica je u knjizi naglasila da se njihov smještaj mora staviti unutar povijesnih okolnosti Trogira i Splita u XV. i XVI. stoljeću. Na taj bi se način, ističe, jasnije razumjela njihova društvena uloga u tom vremenu i uopće razlog zašto su se takve slike naručivale i za koje institucije. Ova knjiga, prema tome, upozorava na potrebu za interdisciplinarnim pristupom u proučavanju tema iz svakodnevne društvene povijesti.

Božena Glavan

Lovorka Čoralić, *Iz prošlosti Boke – Odabrane teme*, Meridijani, Samobor 2007., 306 str.

Knjiga povjesničarke Lovorke Čoralić *Iz prošlosti Boke – Odabrane teme* objavljena je prošle godine u izdanju izdavačke kuće Meridijani iz Samobora. Riječ je o knjizi koja je nastala tijekom autoričina sustavnog istraživanja mletačko-hrvatske prošlosti, i to na području političkih, gospodarskih i kulturnih veza za razdoblje od srednjeg vijeka do početka 19. stoljeća. Knjiga je podijeljena u četiri cjeline, svako od toga na još nekoliko poglavlja i potpoglavlja, no sva su tematski međusobno povezana.

U prvoj cjelini *Povijest hrvatske zajednice na području današnjeg crnogorskog priobalja u hrvatskoj historiografiji* (9-20) težište je stavljeno na proučavanje današnjeg crnogorskog priobalja od razdoblja srednjeg vijeka do pada mletačke vlasti, koja je prestala djelovati propašću Mletačke Republike 1797. godine, a pod čijom se vlašću taj teritorij nazivao *Albania Veneta*. U istom poglavlju iznesen je kronološki povijesni pregled događaja crnogorskog priobalja te je upozoreno na stanje historiografske istraženosti o prošlosti toga kraja. Dosadašnji rezultati na području povijesnog istraživanja odnose se na nekoliko općih ili specijaliziranih leksikonsko-enciklopedijskih edicija, zatim nekoliko objavljenih zbirki izvora te novijih objavljenih zbirki vrela za povijest pomorstva, brodarstva i trgovine za bokeljsko i šire priobalno područje istočnoga Jadrana u 18. st. Hrvatska je historiografija međutim vrlo rijetko proučavala povijest i kulturnu baštinu područja Boke kotorske, ali su zato mnogo izrazitija bila istraživanja na području povijesti književnosti i likovne umjetnosti. Autorica je upozorila na moguće smjernice, metode i istraživačke teme hrvatske historiografije za proučavanje prošlosti toga kraja kazavši da je nužno sustavno praćenje stručne literature koja izlazi na samom području Crne Gore (ponajprije u Boki kotorskoj), zatim suradnja s tamošnjim povjesničarima i znanstvenim

ustanovama, organizacija međusobnih interdisciplinarnih znanstvenih skupova te sustavna arheološka istraživanja.

U drugoj cjelini *Iz društvene i vojne povijesti Boke* (21-74) prikazana je, kako sam naslov govori, društvena i vojna povijest Boke. Riječ je o razdoblju mletačko-turskih ratova i izmjene mletačke i osmanlijske vlasti na tom području u razdoblju od 15. do 18. stoljeća. Tako se u poglavlju iznosi razvoj ratnih događanja tijekom Morejskog rata (1684. – 1699.) te prestanak ratnih sukoba uvjetovanih Karlovačkim mirom (1699.) i mletačko-osmanlijskim razgraničenjem u Boki. U to vrijeme jedna od najvažnijih posljedica mletačko-turskih ratova u 17. stoljeću na širem području Dalmacije i Boke kotorske bile su demografske promjene i migracije. Ipak, u to su doba nositelji društvenog, gospodarskog i kulturnog života u Boki bile istaknute bokeljske patricijske i građanske obitelji poput rodova Bolica, Buća, Drago. Među njima bilo je i peraških rodova poput roda Balović ili Bujović. Grad Perast ubrajao se u bokeljska naselja koja su tijekom Morejskog rata davala najviše vojnika u mletačkoj službi, i to kao zastavnike i čuvare duždeva stijega u Ciparskom ratu (1570. – 1573.) i Lepantskoj bitki (1571.). U poglavlju je opisano djelovanje i struktura jedinog viteškog reda – reda kavalijera svetoga Marka (*Cavalieri di San Marco*) čiju su čast obnašali mnogi Hrvati. Na temelju fonda *Cancellaria inferiore: Cavalieri di San Marco, Privilegi* koji se čuva u Državnom arhivu u Mlecima objavljene su povelje o imenovanju mletačkih kavaljera u 16. stoljeću, prije svega trojice članova roda Bolica: Frane, Vicka i Nikole Bolica, zatim je opisana povijest bokeljskog grada Prčnja od prvog pisarnog spomenika toga mjesta iz 14. st., bratovštine bokeljskih pomoraca (Bokeljska mornarica, *Marinarezza*) i dana biografija njezina admirala Tripuna Lukova Lukovića.

Treća cjelina, *Duhovni pregaoci* (75-137), govori o crkvenoj povijesti Boke kotorske kroz život i djelovanje trojice istaknutih svećenika s toga područja u ranome novom vijeku. U poglavlju su iznijeti prijepisi njihovih oporuka. Prvi je od njih Mihovil Cisilla (1605. – 1647.), opat Sv. Jurja pred Perastom i posljednji Kotoranin koji je obnašao tu čast, drugi Peraštanin Andrija Zmajević, barski nadbiskup, pisac i protuturski borac (1628. – 1694.), a treći kotorski biskup Marko Antun Gregorina (1801. – 1815.). U poglavlju je obrađeno i djelovanje drugih duhovnih osoba (redovnika) s područja Boke kotorske, i to na temelju oporuka, spisa mletačke inkvizicije te spisa o drugim načinima njihove povezanosti s Mlecima (npr. o školovanju, tiskanju knjiga i sl.).

U posljednjoj, četvrtoj cjelini *Bokelji u Mlecima* (138-225) nalazi se osvrt na novljanske iseljeničke zajednice u Mlecima kroz pojavu migracija, iseljavanja iz Herceg-Novoga u Mletke tijekom 15. i 16. stoljeća, vremenskom okviru iseljavanja koji je određen na osnovi bilježničkih oporuka iz Državnog arhiva u Veneciji (*Archivio di Stato di Venezia*), mjesta stanovanja na području Veneta, svakodnevnog života i uključenosti novljanskih iseljenika u rad hrvatske bratovštine Sv. Jurja i Tripuna. U drugom poglavlju obrađuju se rodovi grada Dobrote kao vodećeg pomorsko-trgovačkog središta južnog dijela hrvatskog priobalja te njihovo djelovanje u sklopu spomenute bratovštine u Mlecima u razdoblju od 17. do početka 19. stoljeća. Iznesen je katalog vodećih dobrotskih obitelji u bratovštini Sv. Jurja i Tripuna (Ivanović-Moro, Kamenarović, Radimiri, Radoničić, Marović, Tomić, Tripković, Dabinović, Vulović). Posebno mjesto u poglavlju zauzima pregled povijesti bokeljskih supružnika Stjepana Tartara i Helene Bojko, koji su se ubrajali u hrvatsku iseljeničku elitu u Mlecima u prvoj polovici 16. stoljeća, te biografija dobrotskog kapetana, trgovca i mecene Pavla Đurova Kamenarovića (1696. – 1787.).

Na kraju valja napomenuti da je u pogledu znanstvenoistraživačkog rada u ovoj knjizi osobito naglašena problematika nedovoljne istraženosti povijesti Boke kotorske i njezinih gradova u djelima hrvatskih povjesničara. Stoga je ova knjiga vrijedan doprinos za objavljenu literaturu o povijesti bokeljskog primorja, osobito ako se gleda kroz prizmu međusobnog utjecaja hrvatske i crnogorske povijesti i kulture za srednjovjekovno i ranomoderno razdoblje.

Božena Glavan

Arsen Duplančić, *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb 2007., 76 str.

Studija Arsena Duplančića o kronologiji izgradnje sustava splitskih zidina tijekom 17. i 18. stoljeća izašla je 2007. godine u Maloj biblioteci Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, kao njezin 13. svezak, u izdanju Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Knjiga je podijeljena u nekoliko poglavlja koja kronološki prate izgradnju obrambenog sustava grada Splita tijekom 17. i 18. stoljeća, ali i njihovu daljnju povijest do postupnog propadanja tijekom 19. stoljeća. Temeljem bogatih arhivskih vrela, tekstualnih i ilustrativnih (nacrti, planova, skica) autor objelodanjuje projekte za njihovu gradnju, sam tijekom gradnje, način financiranja, njihovo stanje i izgled nakon izgradnje, sudbinu gradskih zidina nakon prestanka turske opasnosti te njihov prelazak u ruke privatnika, kao i početke propadanja i rušenja u 19. stoljeću. Završni dijelovi knjige obuhvaćaju poglavlja o oporukama i sredstvima za uzdržavanje zidina te o utvrđivanju istočnog zida Dioklecijanove palače i povijest zgrada uz njega.

Barokne zidine grada Splita ne samo što su bile od važnosti za gradsku obranu, odredile rast grada unutar njih i granicu s predgrađem, već se sam proces njihove gradnje po svom opsegu uspoređuje s podizanjem Dioklecijanove palače. Kako je istaknuto u predgovoru (7-8) Stanka Piplovića, radilo se o, iako ne potpuno završenom, "najcjelovitijem baroknom obrambenom sustavu" na istočnojadranskoj obali. Njihovu izgradnju uvjetovalo je vrijeme i geografija grada (depresija okružena uzvisinama) u razdoblju turske opsade, kada se razvojem topništva promijenio način ratovanja. Nužnost izgradnje novih zidina koje bi zamijenile stare preuređene zidine Dioklecijanove palače i gradske bedeme pojavila se kada je turskom ugrozom (Kandijski i Morejski rat) u 17. stoljeću doveden u pitanje sam opstanak grada. Gradnja samostalnih tvrđava na Gripama i Bačvicama kao i ojačavanje postojećih utvrda nisu bile dovoljna garancija za obranu i sigurnost grada. Izvještaji mletačkih generalnih providura i njihovih inženjera potvrđuju loše stanje gradskih zidina u razdoblju prije početka Kandijskoga rata. Približavanje Turaka gradu i bitka kod Solina 1645. bili su poticaj za korak dalje. Konačno je usvojen prijedlog da se grad prema kopnu okruži novim prstenom bedema u obliku polovice osmerokuta s pet bastiona i polubastiona (dva polubastiona na istočnom i zapadnom dijelu uz more i tri bastiona između njih), i to prema pravilima novotalijanske fortifikacijske škole.

Autor u poglavlju "Projekti C. Gonzage i I. Contija" (13-20) detaljno analizira opseg i dinamiku gradnje prema projektima generala Camilla Gonzage i Innocentia Contia. Gradnja je od 1657. do 1670., kada je dovršen bastion Priuli, tekla relativno brzo, međutim cijeli sustav nikada nije do kraja dovršen jer su Turci odbijeni dublje u unutrašnjost, pa su tako i gradske